

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Chorwacka mniejszość narodowa na Węgrzech : w poszukiwaniu definicji przynależności

Author: Antonina Kurtok

Citation style: Kurtok Antonina. (2017). Chorwacka mniejszość narodowa na Węgrzech : w poszukiwaniu definicji przynależności. W: K. Majdzik. J. Zarek (red.), "Tożsamość Słowian zachodnich i południowych w świetle XX-wiecznych dyskusji i polemik. T. 1, Konteksty filologiczne i kulturoznawcze" (s. 103-121). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Chorwacka mniejszość narodowa na Węgrzech – w poszukiwaniu definicji przynależności

Terytorium Chorwacji – według danych z ostatniego spisu powszechnego przeprowadzonego w dniach 1–28 kwietnia 2011 roku – zamieszkuje 4 285 889 osób, z czego 3 874 321 to obywatele narodowości chorwackiej; 4 096 305 osób uznaje język chorwacki za swój język ojczysty (lub jeden z dwóch języków ojczystych)¹. Jednakże liczba tych, którzy legitymują się chorwackim pochodzeniem i posiadają chorwackie obywatelstwo lub mają ustawowo zagwarantowane do niego prawo, a mieszkają poza granicami Republiki Chorwacji, równa jest niemal liczbie tych przebywających w granicach państwa. Według różnych danych statystycznych mowa tu o 3,5–4 milionach osób. Naród chorwacki uznawany jest za jeden z najbardziej rozproszonych w Europie, a Chorwaci mieszkający poza swoją ojczyzną tworzą mniej lub bardziej homogeniczne grupy w wielu krajach świata. Przy próbie klasyfikacji Chorwatów niemieszkających na terenie Chorwacji problemów nastręcza nie tylko ich trudna do precyzyjnego określenia liczba, lecz także terminologia, którą się ich określa. W części opracowań bowiem stosuje się zamiennie terminy *dijaspóra* (diaspora), *iseljeništvo* (emigracja) i *manjina* (mniejszość), które nie są bynajmniej określeniami synonimicznymi. O ile pierwsze dwa pojęcia można potraktować jako tożsame², o tyle ostatnie

¹ *Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. godine* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (dostęp: 15.01.2015).

² *dijaspóra* – „1. raspršenost jedne vjerske zajednice ili naroda na području drugih vjerskih zajednica ili naroda van svoje postojbine (Romi, Židovi); 2. ekonomska i po-

implikuje zbiorowość o innych cechach niż ma to miejsce w przypadku diaspory³. Na potrzeby niniejszego tekstu wykorzystany został podział oraz dane przedstawione przez Krajowy Urząd ds. Chorwatów poza Granicami Republiki Chorwacji⁴ (Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske), które pozwalają przełożyć wymienione pojęcia na praktyczne ich zastosowanie na gruncie chorwackim oraz umożliwiają, choćby częściowe, usystematyzowanie terminologiczno-klasyfikacyjne złożoności problematyki frekwencji oraz rozmieszczenia geograficznego i geopolitycznego Chorwatów poza granicami obecnego państwa chorwackiego. Wspomniana instytucja administracji państwowej odpowiedzialna za stosunki Republiki Chorwacji z Chorwatami mieszkającymi poza granicami państwa, której najistotniejszymi zadaniami są między innymi:

koordinacija i nadzor aktivnosti između nadležnih ministarstava, drugih tijela državne uprave i ostalih nositelja suradnje Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske, briga za zaštitu prava i interesa Hrvata izvan Republike Hrvatske, briga za očuvanje i jačanje identiteta Hrvata izvan Republike Hrvatske, uspostavljanje, održavanje i promicanje veza s Hrvatima izvan Republike Hrvatske, u suradnji s drugim nadležnim ministarstvima, obavljanje poslova koje se odnose na stvaranje uvjeta za povratak iseljenika/dijaspore u Republiku Hrvatsku i njihovo uključivanje u gospodarski i društveni život u Republici Hrvatskoj, provođenje mjera i programa za integraciju Hrvata povratnika i useljenika, planiranje i osiguranje financijskih sredstava za programe i projekte Hrvatima izvan Republike Hrvatske⁵,

litička emigracija, ljudi na radu u inozemstvu”; *iseljeničtvo*; *iseljeničtvo* – „1. ukupnost iseljenika; 2. stanje iseljenika” – *Hrvatski jezični portal* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://hjp.novi-liber.hr/> (dostęp: 15.01.2015).

³ *manjina* – „1. manji dio iz brojive cjeline ili broja [głosačka manjina; saborska manjina; parlamentarna manjina], opr. većina; 2. pol. sociol. skupina ljudi koji su državljanii zemlje u kojoj żywe, ali se od ostalih stanovnika razlikuju prema određenim osobinama (nacionalnim, rasnim, religijskim i sl.) [nacionalna manjina]” – *Hrvatski jezični portal* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://hjp.novi-liber.hr/> (dostęp: 15.01.2015).

⁴ Podział ten został prawnie zatwierdzony w Ustawie o stosunkach Republiki Chorwacji z Chorwatami poza granicami Republiki Chorwacji (*Zakon o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske*). Zob. *Zakon o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/pdf/hmiu583361670.pdf> (dostęp: 15.01.2015).

⁵ *Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Općenito* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/opcenito/44> (dostęp: 15.01.2015).

zbiorowości znajdujące się w kręgu jej zainteresowań dzieli na trzy grupy: Hrvati u Bosni i Hercegovini⁶ (Chorwaci w Bośni i Hercegowinie), hrvatsko iseljeničtvo⁷ (chorwacka emigracja) i hrvatske manjine u inozemstvu⁸ (chorwackie mniejszości za granicą). W kręgu naszych zainteresowań pozostaje ostatnia z tych grup, a ściślej: jedna z jej części – chorwacka mniejszość na Węgrzech, stanowiąca – ze względu na swoją liczebność, położenie, krąg kulturowo-językowy oraz status prawny i politykę społeczną państwa węgierskiego wobec mniejszości – zagadnienie niezwykle ciekawe.

Pojęcie mniejszości (tak narodowej, jak i etnicznej) nie ma jednej, uniwersalnej, powszechnie obowiązującej definicji. Co więcej, brak chociażby objaśnień wspólnych dla nauk polityczno-społecznych, gdyż

⁶ Zgodnie z Konstytucją Bośni i Hercegowiny (tj. Aneksiem IV porozumienia pokojowego z Dayton), Chorwaci stanowią tam jeden z trzech konstytutywnych narodów; ich liczba według nieoficjalnych jeszcze danych pochodzących ze spisu ludności przeprowadzonego w październiku 2013 roku wynosi około 553 tysięcy, co stanowi 14,6% wszystkich mieszkańców. Chorwaci zamieszkują przede wszystkim zachodnią i część wschodniej Hercegowiny, południowo-zachodnią oraz centralną część Bośni oraz Posawinę – *Hrvati u Bosni i Hercegovini* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/hrvati-u-bosni-i-hercegovini/41> (dostęp: 15.01.2015); I. KRISTOVIĆ: *Neslužbeni rezultati popisa: u BiH ima 553 tisuće Hrvata* [on-line]. 10.01.2014. Dostępne w Internecie: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/neslužbeni-rezultati-popisa-u-bih-ima-553-tisuće-hrvata-914468> (dostęp: 15.01.2015).

⁷ Chorwacka diaspora liczy około 3 milionów osób i rozproszona jest przede wszystkim: na obu kontynentach amerykańskich – północnym (w USA – 1 200 000, Kanadzie – 250 000) i południowym (m.in. w Argentynie – 250 000, Chile – 200 000, Brazylii – 20 000, Boliwii, Ekwadorze, Paragwaju, Peru, Urugwaju i Wenezueli – łącznie około 30 000 osób), w Australii i Nowej Zelandii (razem około 290 000), w Afryce (RPA 8 000) oraz w wielu krajach Europy Zachodniej (w Niemczech – 350 000, Austrii – 90 000, Szwajcarii – 80 000, Francji – 40 000, we Włoszech – 60 000, w krajach skandynawskich – 38 000, w krajach Beneluksu – 18 000 oraz na Wyspach Brytyjskich – 5000 osób). Chorwaci emigrowali do wymienionych krajów głównie z przyczyn gospodarczo-ekonomicznych oraz politycznych; wysiedlenia miały charakter masowy i odbywały się przede wszystkim w czterech głównych okresach: od 1880 roku do końca I wojny światowej, między I i II wojną światową, po 1965 roku oraz tuż po rozpadzie Jugosławii. *Stanje hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka u inozemstvu* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/stanje-hrvatskih-iseljenika-i-njihovih-potomaka-u-inozemstvu/15> (dostęp: 15.01.2015).

⁸ Oprócz chorwackiej mniejszości na Węgrzech, oficjalnie uznanymi mniejszościami są także chorwackie mniejszości zamieszkujące: byłe kraje Jugosławii (z wyłączeniem BiH) – 260 000 – 360 000, Bułgarię – 1500, Rumunię – 6000, Czechy i Słowację – 5600, Włochy – 3000 oraz Austrię – 50 000 osób; każda z mniejszości ma zagwarantowany inny pakiet ochrony i wsparcia wynikający zarówno z prawodawstwa kraju „większości”, jak i z umów bilateralnych zawieranych między Chorwacją i danym państwem. *Stanje hrvatskih manjina u inozemstvu* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/stanje-hrvatskih-manjina-u-inozemstvu/2> (dostęp: 15.01.2015).

każda z definicji konstruowana jest z uwzględnieniem specyfiki przedmiotu badań – prawa, socjologii, politologii, antropologii – ich narzędzi, a co ważniejsze, tworzona jest w celu uwypuklenia określonych, istotnych dla wybranej dziedziny elementów danej zbiorowości. W dużym uproszczeniu mniejszość definiowana jest przy użyciu kryterium ilościowego (pomimo iż owa kategoria jest terminem społecznym, a nie arytmetycznym⁹), czyli jako grupa pozostająca w liczebnej mniejszości w stosunku do większości mieszkańców państwa. Jednakże cecha ta stanowi wyłącznie jedną ze składowych najczęściej przywoływanej w literaturze przedmiotu definicji mniejszości narodowej, stworzonej w 1977 roku przez Francesco Capotortiego. Włoch mianem mniejszości narodowej określa bowiem zbiorowość

znajdującą się w liczebnej mniejszości w stosunku do pozostałej ludności państwa; niemającą pozycji dominującej w państwie; [zbiorowość], której członkowie mają obywatelstwo państwa zamieszkania; [zbiorowość], której członkowie mają charakterystyczne cechy etniczne, kulturowe, religijne lub językowe odróżniające je od pozostałej ludności państwa; [zbiorowość], której członkowie wykazują solidarność w celu zachowania swojej kultury, tradycji, religii lub języka; [zbiorowość], której członkowie mają świadomość własnej odrębności i dążą do jej kultywowania¹⁰.

Definicja ta nie wyczerpuje pełnego spektrum cech warunkujących istnienie danej mniejszości – wskazuje jedynie elementy podstawowe i najbardziej uniwersalne. Precyzyjne kryteria ujmowane są zaś najczęściej dopiero w szczegółowych przepisach prawa określonego państwa regulujących status społeczności mniejszościowej.

W przypadku prawodawstwa węgierskiego mniejszość została zdefiniowana w Ustawie nr CLXXIX o prawach mniejszości narodowych i etnicznych (2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól) uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe Węgier 19 grudnia 2011 roku, a w obecnym kształcie obowiązującej od 1 stycznia 2015 roku. W rozdziale I § 1, ustęp 1 czytamy:

E törvény értelmében nemzetiség¹¹ minden olyan – Magyarországi területén legalább egy évszázada honos – népcsoport, amely az állam

⁹ Por. M. BUDYTA-BUDZYŃSKA: *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*. Warszawa, PWN, 2010, s. 147–148.

¹⁰ Ibidem, s. 147.

¹¹ Leksem *nemzetiség*, tłumaczony dosłownie, oznacza w języku węgierskim „narodowość”, jednakże w swej semantyce bliższy jest angielskiemu słowu *nationality* niż

lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul¹².

Zgodnie z załącznikiem 1 cytowanej ustawy, terytorium Węgier zamieszkuje obecnie trzynaście prawnie uznanych mniejszości: bułgarska, grecka, chorwacka, polska, niemiecka, ormiańska, romska, rumuńska, rosyjska, serbska, słowacka, słoweńska oraz ukraińska¹³.

Chorwacka mniejszość narodowa na Węgrzech należy do jednej z najliczniejszych mniejszości zamieszkujących to państwo. Jednakże według oficjalnych danych – pochodzących ze spisu powszechnego przeprowadzonego tamże w 2011 roku – liczy ona (paradoksalnie) zaledwie 26 774 osoby (z czego 26 054 osoby posiadają węgierskie obywatelstwo). Osoby te w badaniach ankietowych zadeklarowały, w przynajmniej jednym z pytań, narodowość chorwacką i/lub język chorwacki jako język ojczysty, i/lub język chorwacki jako język używany w kontaktach z członkami rodziny i przyjaciółmi¹⁴. Urząd ds. Chorwatów poza granicami Repub-

jego polskiemu odpowiednikowi (choć czasami używany jest także jako synonim obywatelstwa). W węgierskim znaczeniu tego słowa wyróżnia się dwa typy narodowości – mniejszość narodową i mniejszość etniczną. W cytowanej ustawie leksem *nemzetiség* oznacza mniejszość (narodową i/lub etniczną).

Ze względu na spore niejasności w węgierskiej terminologii oraz klasyfikacji narodowości, mniejszości narodowych i etnicznych oraz grup etnicznych, w tym przede wszystkim nomenklatury używanej w stosunku do Romów zamieszkujących w znacznej liczbie terytorium Węgier, w dalszej części niniejszego tekstu – dla jego uproszczenia i większej przejrzystości pozwalającej na zrozumienie istoty tematu – stosowane będą wymiennie pojęcia mniejszość i mniejszość narodowa oraz osobno mniejszość etniczna, o ile będzie to konieczne.

¹² „W rozumieniu niniejszej ustawy, mniejszość narodową stanowi dowolna grupa ludzi zamieszkująca autochtoniczne terytorium Węgier od przynajmniej stu lat, będąca w liczebnej mniejszości w stosunku do ludności państwa, która wyróżnia się wśród reszty populacji własnym językiem, kulturą i tradycjami oraz przejawia się poczuciem jedności, w celu zachowania, wyrażania i ochrony interesów swoich historycznie ukonstytuowanych społeczności” (tłum. – A.K.). 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139819.259653 (dostęp: 15.01.2015).

¹³ 1. melléklet a 2011. évi CLXXIX. törvényhez: „E törvény értelmében nemzetiségeknek minősül: a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az ormény, a roma, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán”. 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól...

¹⁴ 2011. évi népszámlálás 9. Nemzetiségi adatok [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf (dostęp: 15.01.2015); 2011. évi népszámlálás. National data [on-line]. [s.a.]. Dostęp-

liki Chorwacji szacuje jednak, że grupa rodaków żyjących na Węgrzech jest co najmniej dwa razy większa, natomiast spora część tamtejszych chorwackich instytucji i organizacji społeczno-kulturowych wskazuje na liczby od 80 do nawet 100 tysięcy osób. Jak się wydaje, sytuacja ta uwarunkowana jest co najmniej kilkoma czynnikami, do których można zaliczyć między innymi: duże rozproszenie na stosunkowo sporym obszarze kraju, wysoki stopień asymilacji z narodem większościowym (szczególnie w przypadku młodszych pokoleń), chęć zakamuflowania przynależności do innej narodowości czy też istnienie tak zwanej „podwójnej świadomości narodowej”, kiedy to jednostki należące do mniejszości: „na użytek zewnętrzny, dla instytucji państwowych, dla większości deklarują jedną przynależność narodową, na użytek wewnętrzny, dla grupy pierwotnej, znaczących innych drugą, zgodną z faktycznym stanem świadomości”¹⁵.

Chorwaci stanowią na Węgrzech mniejszość historyczną, autochtoniczną (osiadłą, tradycyjną, starą), określaną niekiedy również mianem „grupy narodowościowej”¹⁶ – oznaczającej zbiorowość etniczną żyjącą na danym terytorium od dawna, podkreślającą wspólnotę z narodem, którego jest częścią¹⁷. Pierwsze grupy Chorwatów zaczęły napływać bowiem na terytorium ówczesnego państwa węgierskiego już w XV wieku, zaś szczyt pierwszej fazy masowej emigracji na te tereny przypada na wiek XVI, co wynikało z faktu nasilającej się ekspansji imperium osmańskiego na ziemię południowej Słowiańszczyzny. Migracje na północ, na tak znaczną skalę, odbywały się w kilku etapach niemal do końca XVIII wieku, a łączna liczba chorwackich emigrantów osiadłych wówczas na Węgrzech wyniosła około 100 tysięcy¹⁸. Chorwaci, ze względu na brak wystarczającej rodzimej siły roboczej, przyjmowani byli na nowych terenach bardzo chętnie, przyjaźnie, zajmując głównie obszary rolnicze, gdzie tworzyli chorwackie osady. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że poszczególne wioski znajdowały się niejednokrotnie w dużej odległości od siebie, a jedyną formą kontaktu z rodakami – zarówno tymi z terytoriów węgierskich, jak i chorwackich – był kościół oraz franciszkanie, którzy znaleźli się w jednej z pierwszych fal migracyjnych, dając

ne w Internecie: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tables_regional_00 (dostęp: 15.01.2015).

¹⁵ M. BUDYTA-BUDZYŃSKA: *Socjologia narodu...*, s. 150.

¹⁶ Termin *grupa narodowościowa*, ze względu na nieco bardziej neutralny charakter, stosowany jest przez niektóre państwa zamiast określenia *mniejszość narodowa* – w niniejszym artykule oba terminy będą stosowane jednak synonimicznie.

¹⁷ Por. np. M. BUDYTA-BUDZYŃSKA: *Socjologia narodu...*, s. 146.

¹⁸ Por. V. HOLJEVAC: *Hrvati izvan domovine*. Zagreb, Matica hrvatska, 1968, s. 14.

tym samym podwaliny kulturze Chorwatów na Węgrzech. Działali oni przede wszystkim zgromadzeni wokół ośrodków miejskich, w sposób znaczący przyczyniając się w XVIII wieku do rozwoju chorwackiego szkolnictwa – w Budzie uformował się tak zwany *budimski kulturni krug* skupiający takich intelektualistów, jak: Mihajlo Radnić, Lovro Bračuljević, Stjepan Vilov, Emerik Pavić, Matija Petar Katančić, Grgur Čevapović, Marijan Jaić czy Grgur Peštalić; tam też założona została słynna wysoka szkoła Studium Generale, a także stworzono szkoły średnie w Mohaczu i Baji, w Peczu natomiast baron Ivan Makar ufundował szkołę ludową (nazywaną także „szkołą trywialną” lub „narodową szkołą iliryską”¹⁹)²⁰. Pochodzenie, czas, rozmieszczenie, duże zróżnicowanie oraz działalność grup napływowych znalazły swoje odzwierciedlenie w rozwoju społeczno-kulturowo-językowym zbiorowości oraz uwarunkowały dzisiejszą mapę węgierskich Chorwatów – ze względu na lokalizację poszczególnych zbiorowości, ich duże rozproszenie mówi się o tak zwanym archipelagicznym położeniu chorwackich grup etnicznych. Jak podkreśla w artykule *Hrvati u Mađarskoj. Pogled na međuetničku komunikaciju u svjetlu etnoloških i etnolongvističkih istraživanja* Jadranka Grbić Jakopović:

Budući da su s hrvatskog etničkog i državnog prostora iseljavali u različito vrijeme iz različitih dijalektalnih, pa i geografskih područja, uočljiva je njihova jezično-govorna, pa i kulturna različitost. [...] među Hrvatima u Mađarskoj prisutna [su] sva tri dijalekta hrvatskog jezika: štokavski, kajkavski i čakavski²¹.

Co za tym idzie, interesująca nas mniejszość narodowa uważana jest za „najraznovrsniji i najsloženiji entitet od svih hrvatskih manjina”²². Rozlokowana jest w blisko 70 różnych miejscach, obejmujących obszary

¹⁹ Por. J. GRBIĆ: *Identitet, jezik i razvoj: istraživanje o povezanosti etniciteta i jezika na primjeru hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj*. Zagreb, Institut za etnologiju i folkloristiku, 1994, s. 50.

²⁰ Por. D. ŠOKČEVIĆ: *Kratka povijest Hrvata u Mađarskoj* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.croatia.hu/index.php?id=31&lang=1> (dostęp: 15.01.2015).

²¹ J. GRBIĆ JAKOPOVIĆ: *Hrvati u Mađarskoj. Pogled na međuetničku komunikaciju u svjetlu etnoloških i etnolongvističkih istraživanja*. W: *Croato-Hungarica: uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza (A horvát-magyar történelmi kapcsolatok 900 éve alkalmából)*. Red. M. JAUŠ-PINHAK, Cs.Gy. KISS, I. NYOMÁRKAY. Zagreb, Katedra za hungarologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Matica hrvatska, 2002, s. 195.

²² D. ŠOKČEVIĆ: *Kratka povijest Hrvata u Mađarskoj* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.croatia.hu/index.php?id=31&lang=1> (dostęp: 15.01.2015).

od styku trzech granic: węgierskiej, austriackiej i słowackiej, dalej wzdłuż granicy węgierskiej z Austrią i Chorwacją, aż do Baczki na południu kraju. Według różnych badaczy tworzy ją od 7 (większych) do 12 (mniejszych) grup (sub)etnicznych²³ – wyróżniają oni takie grupy, jak: Dinko Šokčević – *gradišćanski Hrvati, pomurski Hrvati, podravski Hrvati, Bošnjaci, Šokci, Bunjevci i podunavski Hrvati*²⁴; Jadranka Grbić – *Gradišćanski, pomurski, bunjevački i baranjski Hrvati, a unutar ovih posljednjih razlikuju se još i Šokci, Bošnjaci, podravski Hrvati*²⁵; Ernest Barić – *gradišćanski Hrvati, podravski Hrvati, pomurski Hrvati, Šokci, Bošnjaci, Bunjevci, Raci*²⁶; Ruža Begovac – *gradišćanski Hrvati, zaladski Hrvati, podravski Hrvati, bačko-šokački Hrvati, podravsko-šokački Hrvati, seosko-šokački Hrvati, mohačko-šokački Hrvati, bunjevački Hrvati, racki Hrvati, bošnjački Hrvati*²⁷; Mijo Karagić – *bunjevački Hrvati, bošnjački Hrvati, dalmatinski Hrvati, gradišćanski Hrvati, podravski Hrvati, pomurski Hrvati, racki Hrvati, šokački Hrvati*²⁸; Đuro Vidmarović – *zapadno-ugarski Hrvati – gradišćanskii Hrvati (mađarski ogranak), Bunjevci (mađarski ogranak), Šokci (mađarski ogranak), Bošnjaci, Katolički Raci, Iliri (koje su nazivali i Bunjevcima), Dalmatini (koje su također često nazivali Bunjevcima), Toti, Hrvati uz Muru (pomurski Hrvati) bez lokaliziranog etnonima, Hrvati uz Dravu (podravinski Hrvati) bez lokaliziranog etnonima*²⁹. Cechami dystynktywnymi tych społeczności były nie tylko dialekty, języki i gwary lokalne/regionalne, którymi się posługiwali, lecz także obyczaje, tradycje, muzyka, tańce, śpiewy czy stroje, będące symbolami i fundamentami tożsamości kulturowej każdej zbiorowości oraz stanowiące elementy spajające członków danej grupy, odróżniające „naszych” od „obcych”. Tym samym niezwykle trudno jest mówić o jednej, wspólnej tożsamości narodowej Chorwatów zamieszkujących terytorium Węgier. Ernest Barić w tekście *Hrvatski književni jezik i govori Hrvata u Mađarskoj* zwraca uwagę na fakt, iż w istocie

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ J. GRBIĆ JAKOPOVIĆ: *Hrvati u Mađarskoj. Pogled na međuetničku komunikaciju...*, s. 196.

²⁶ E. BARIĆ: *Hrvatski književni jezik i govori Hrvata u Mađarskoj*. W: *Riječki filološki dani: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani, održanog u Rijeci od 1. do 3. prosinca 1994*. Red. I. LUKEŽIĆ. Rijeka, Filozofski fakultet, 1996, s. 248.

²⁷ Cyt. za: Đ. VIDMAROVIĆ: *Prošlost i sadašnjost Hrvata u Mađarskoj*. W: IDEM: *Teme o Hrvatima u Mađarskoj: studije, članci, prikazi, osvrti, pisma*. Split, Naklada Bošković, 2008, s. 287.

²⁸ Cyt. za: ibidem, s. 287.

²⁹ Ibidem, s. 288.

wymienione grupy (sub)etniczne zostały wyłączone z procesu autoidentyfikacji narodowej, znajdując się poza głównym nurtem kształtowania się wspólnotowej (samo)świadomości:

Hrvati u Mađarskoj nalazeći se izvan tih zbivanja (ne računajući tu dio Bačkih Bunjevaca) ostaju u nacionalnom i kulturološkom pogledu na razini lokalno-etničke svijesti, pa se onda sukladno tome može govoriti jedino o postojanju lokalnog jezičnog pa i etničkog koda, tj. nije izgrađen i drugi, općehrvatski nacionalni, kulturološki i jezični identifikacijski kod, a što se manifestiralo u praksi na sljedeći način a dobrim je dijelom i danas stanje isto: jest, mi smo Bunjevci i govorimo bunjevački, jest da smo mi Šokci i govorimo (divanimo) šokački, mi smo Bošnjaci i govorimo bošnjački, a mi, pak, budući da smo Raci, racki, i svi smo mi dobri katolici kao i naši preci; no mi nismo Hrvati već Bunjevci, a prema toj bismo paradigmati mogli supstituirati ostale navedene skupine i rezultat bi uvijek bio isti – nepostojanje zajedničkoga hrvatskog identiteta³⁰.

Trafność słów Baricia potwierdzają również wyniki ankiet przeprowadzonych, opracowanych i opublikowanych w 1994 roku przez Jadrankę Grbić, w których etnografka badała siłę (*izraženost*) tożsamości etnicznej i językowej oraz (samo)identyfikację chorwackiej mniejszości narodowej na Węgrzech³¹. Analiza wyników pokazała, że blisko 80% respondentów ma silne lub bardzo silne poczucie tożsamości etnicznej, ponad 98% pytanych wskazało jako swoje obywatelstwo węgierskie, zaś niecałe 92% ankietowanych uważa, że przynależy do narodu chorwackiego. Badana grupa została również poproszona o wybranie nazwy, którą siebie określa, i tak 24% wybrało odpowiedź *Chorwat*, 3% – *Węgier*, zaś prawie 67% wskazało jedną z podanych nazw grup (sub)etnicznych: *Gradišćanski Hrvat*, *Bošnjak*, *Podravski Hrvat*, *Šokac*, *Bunjevac*, *Rac*, *Pomurski Hrvat*. Ciekawe wydają się także odpowiedzi uzyskane na pytanie wymagające od respondentów samookreślenia się – bezpośredniej deklaracji statusu, jaki, ich zdaniem, mają na Węgrzech. Najwięcej, bo prawie 44% badanych, określiło się mianem *Mađarski Hrvat*, blisko 22% – *i Hrvat i Mađar iz Mađarske*, nieco ponad 21% – *Hrvat iz Mađarske*, zaś 6% wskazało odpowiedź *Mađar iz Mađarske*. Część ankiety dotycząca

³⁰ E. BARIĆ: *Hrvatski književni jezik...*, s. 248.

³¹ „Pitanja su se odnosila na intenzitet nacionalnog osjećaja, solidarnost s vlastitom grupom, razinu znanja o vlastitome narodu, nacionalnu pripadnost roditelja, prijatelja i kumova, spoznajni domet dihotomije *mi* i *oni* i odnos spram hrvatskih običaja i tradicije”. J. GRBIĆ: *Mnogostruki identitet: primjer Hrvata u Mađarskoj*. „Studia ethnologica Croatica” prosinac 1995, vol. 6, nr 1, s. 123.

języka³² również dodatkowo uwypukliła niejednorodność chorwackiej mniejszości, która za język ojczysty uznaje co prawda język chorwacki, ale w zasadzie za pierwszy i prawdziwy język ojczysty uważa dialekt. Spory odsetek pytaných wskazał, iż zajęcia szkolne powinny być prowadzone w języku ojczystym, w wariantcie standardowym i/lub w dialekcie. Prawie 60% ankietowanych zaznaczyło, że lepiej i częściej posługuje się językiem węgierskim niż chorwackim oraz że przede wszystkim w oficjalnej komunikacji, ale także w kontaktach prywatnych częściej wykorzystuje język Madziarów. Grbić syntetyzując rezultaty swoich badań, stwierdziła istnienie tak zwanej złożonej tożsamości (*mnogostruki identitet*; *ugniježdeni identitet* – dosł. „zagnieżdżona tożsamość”) chorwackiej grupy mniejszościowej, przejawiającej się w poczuciu przynależności i przywiązania zarówno do zbiorowości państwowej, narodowej/narodowościowej, jak i lokalnej/regionalnej:

[ustvrđena je] prisutnost pojave mnogostrukog identiteta [...]: državni – mađarski, nacionalni – hrvatski (pri čemu iskazuju i povezanost s matičnom domovinom Hrvatskom) i nacionalni – regionalni³³. [...] možemo govoriti ne samo o pojavi mnogostrukog identiteta kod ispitanika – Hrvata u Mađarskoj, nego i o dvije razine mnogostrukog identiteta: – s obzirom na stupanj izraženosti etničkog identiteta: državni-nacionalni-lokalni/regionalni. Oni su u komplementarnome odnosu, što znači da se međusobno ne potiru; – s obzirom na jezičnu situaciju: simbolični (dvojni) jezično-etnički identitet s naglašenom ulogom lokalnih govora koji izravno utječu na očuvanje i razvoj etničkog/nacionalnog identiteta Hrvata u Mađarskoj³⁴.

Nie ulega zatem wątpliwości, że położenie geograficzne mniejszości odgrywa znaczącą rolę w jej funkcjonowaniu, (samo)stanowieniu, identy-

³² „Dionica *Jezik* se [...] bavila korelacijom materinskoga jezika i etničkoga identiteta ispitanika, pripadnika hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj. Taj dio upitnika sadržavao je 28 pitanja podijeljenih u nekoliko logičkih cjelina: 1. naziv jezika (kako ga nazivaju ispitanici, govornici sami, te kako njihov jezik naziva okruženje, prvenstveno Mađari, a zatim i eventualno pripadnici neke druge nacionalne manjine); 2. upotreba jezika (s obzirom na privatnu i javnu komunikaciju); 3. faza bilingvizma i stupanj dvojezičnosti (kakvo je aktivno i pasivno znanje hrvatskoga i mađarskoga jezika, prema vlastitijoj procjeni, te gdje je i kada govornik naučio/osvojio oba jezika); 4. odnos prema većinskome jeziku; 5. estetski i emotivni doživljaj materinskoga jezika; 6. odnos prema jednojezičnosti; 7. prihvaćanje idioma okoline; 8. mišljenje o školovanju na materinskom jeziku (unutar većinskoga okruženja); 9. mišljenje o odnosu standardnoga oblika materinskoga jezika i lokalnoga dijalekta”. J. GRBIĆ: *Identitet, jezik, razvoj...*, s. 73. Szczegółowe wyniki ankiety w części dotyczącej języka oraz ich analiza zob. ibidem, s. 80–101.

³³ J. GRBIĆ JAKOPOVIĆ: *Hrvati u Mađarskoj. Pogled na međuetničku komunikaciju...*, s. 202.

³⁴ Ibidem, s. 203.

fikacji z narodem, a także państwem zamieszkania. W przypadku zbiorowości charakteryzujących się dużym rozproszeniem trudniej bowiem o ich dobrą integrację, organizację, tworzenie chociażby instytucji kulturalnych czy podejmowanie inicjatyw wzmacniających poczucie tożsamości narodowej – konsolidujących jednostki należące do różnych grup (sub)etnicznych. Niejednokrotnie więc kluczowe okazują się regulacje prawne oraz działania – w tej sytuacji zarówno ze strony Chorwacji, jak i Węgier – mające na celu wsparcie i ochronę mniejszości narodowych (i etnicznych).

Chorwacja, ze względu na liczną grupę rodaków mieszkających w wielu państwach świata, stworzyła i systematycznie realizuje strategię dotyczącą kontaktów z Chorwatami przebywającymi poza jej granicami. Podstawę prawną sporządzonego w tym celu dokumentu – *Strategija o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske*³⁵ – stanowi artykuł 10. Konstytucji Republiki Chorwacji głoszący, iż: „Republika Hrvatska štiti prava i interese svojih državljana koji žive ili borave u inozemstvu i promiče njihove veze s domovinom. Dijelovima hrvatskog naroda u drugim državama jamči se osobita skrb i zaštita Republike Hrvatske”³⁶. Zgodnie z postanowieniami *Strategii...* w 2011 roku uchwalono Ustawę o stosunkach Republiki Chorwacji z Chorwatami poza granicami Republiki Chorwacji (*Zakon o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske*), w 2012 roku utworzono zaś Krajowy Urząd ds. Chorwatów poza granicami Republiki Chorwacji (Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske). Fundament szeroko pojętej polityki prowadzonej względem chorwackich mniejszości narodowych oraz chorwackiej diaspory został natomiast zawarty w artykule 4. wspomnianej ustawy, w którym to stwierdza się, że: „Hrvati izvan Republike Hrvatske su ravnopravan dio jednog i nedjeljivog hrvatskog naroda”³⁷, a także w artykule 6., gdzie uznaje się, że: „Skrb za Hrvate izvan Republike Hrvatske sastavni je dio unutarnje i vanjske politike Republike Hrvatske”³⁸. Prymarnym celem władz było zacieśnienie więzi między społeczeństwem chorwackim a rodakami mieszkającymi poza ojczyzną oraz urzeczywistnienie „chorwackiej wspólnoty kulturowej” (*hrvatsko kulturno zajedništvo*) rozumianej jako: „skup svih kulturnih,

³⁵ *Strategija o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/pdf/hmiu1487756920.pdf> (dostęp: 15.01.2015).

³⁶ *Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst)* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html (dostęp: 15.01.2015).

³⁷ *Zakon o odnosima Republike Hrvatske...*, s. 1.

³⁸ Ibidem.

obrazovnih, znanstvenih, informativnih, gospodarskih, športskih i drugih društvenih djelatnosti bitnih za očuvanje i jačanje hrvatskog identiteta i prosperiteta”³⁹. Realizacja *Strategii...* obejmowała (i nadal obejmuje) szereg działań zmierzających do wzmocnienia pozycji mniejszości oraz diaspory, ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego Chorwatów poza granicami kraju, kultywowania języka, kultury i tożsamości chorwackiej, aktywnego włączania zbiorowości w życie społeczno-polityczne ojczyzny, nawiązywania współpracy między innymi na polu naukowym, edukacyjnym, kulturalnym, sportowym oraz gospodarczym⁴⁰. Zobowiązano się ponadto do wspierania wszelkiego typu organizacji, stowarzyszeń, instytucji, centrów kultury, jednostek oświatowych, które służą umocnieniu chorwackiej wspólnoty narodowej.

Niezwykle istotne znaczenie dla egzystencji chorwackiej mniejszości na Węgrzech ma również prawodawstwo węgierskie – regulujące status mniejszości, określające zakres autonomii, narzędzia ich wsparcia, a także definiujące prawa i obowiązki grup narodowościowych względem państwa. Węgierskie ustawodawstwo dotyczące mniejszości narodowych zaliczane jest do najszerszych i najbardziej szczegółowych w Europie. Przyczyny tej sytuacji – jak twierdzą politolodzy i socjolodzy – należy upatrywać w fakcie, iż władze węgierskie starały się w ten sposób wywrzeć presję na sąsiadów, oczekując od nich w tej kwestii wzajemności – ochrony blisko trzymilionowej diaspory⁴¹ – w rzeczywistości jednak, sąsiednie państwa nie wprowadziły do swego prawodawstwa podobnych rozwiązań. W Ustawie Zasadniczej Węgier (*Magyarország Alaptörvénye*), uchwalonej 25 kwietnia 2011 roku, podkreśla się poszanowanie wolności oraz chęć współpracy z innymi narodami: „Tiszteľjük más népek szabadságát és kultúráját, együttműködésre törekszünk a világ minden nemzetével”⁴². Co więcej, zgodnie z konstytucją, mniejszości zamieszkujące to państwo stanowią jego konstytutywny element: „Kinyilvánítjuk, hogy a velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és

³⁹ Ibidem, s. 2.

⁴⁰ Por. *Strategija o odnosima Republike Hrvatske...*

⁴¹ Por. J. RYZNER: *Polityka Republiki Węgierskiej wobec mniejszości narodowych w świetle regulacji prawnych statusu mniejszości (1990–2001)*. „Zeszyty Naukowe” [Akademia Ekonomiczna w Krakowie] 2004, nr 655, s. 90; M. BUDYTA-BUDZYŃSKA: *Socjologia narodu...*, s. 175.

⁴² *Magyarország Alaptörvénye* (2011. április 25.) [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968.248458 (dostęp: 15.01.2015). „Szczanujemy wolność i kulturę innych narodów, dążymy do współpracy ze wszystkimi narodami świata”. *Ustawa Zasadnicza Węgier. Magyarország Alaptörvénye*. Tłum. J. SNOPEK. Warszawa, Wydawnictwo Sejmowe, 2012, s. 47.

államalkotó tényezők⁴³, a ponadto mają prawo do ochrony swojego języka i kultury: „Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk⁴⁴. Podstawowy dokument normalizujący sytuację prawno-społeczno-polityczną mniejszości stanowi jednakże wspomniana już Ustawa nr CLXXIX o prawach mniejszości narodowych i etnicznych. Istotę praw, zawierającą najważniejsze wartości podlegające ochronie oraz przywileje wynikające z proklamowania ustawy, zamieszczono w preambule ustawy, w której to „odwołując się do najszlachetniejszej tradycji historii węgierskiej”, orzeczono, że:

[...] Magyarország tiszteltben tartja az ország különböző vallási hagyományait, más népek szabadságát és kultúráját, vallja, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki, minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad megvállásához és megőrzéséhez, a nemzetiségek a magyar politikai közösség részei, államalkotó tényezők, a kulturális sokszínűség, a nyelvi különbség nem a megosztottság, hanem a gazdagodás forrása, a nemzetiségek által létrehozott kulturális értékek Magyarország kulturális örökségének szerves részei, a nemzetiségek sajátos egyéni és közösségi jogai alapvető szabadságjogok [...]⁴⁵.

Wejście w życie Ustawy nr CLXXIX potwierdziło tylko politykę państwa węgierskiego względem mniejszości narodowych rozpoczętą osiemnaście lat wcześniej⁴⁶. Obowiązująca na Węgrzech konstytucja,

⁴³ *Magyarország Alaptörvénye...*; „Żyjące razem z nami narodowości stanowią część węgierskiej wspólnoty politycznej i są czynnikami państwowotwórczymi”. *Ustawa Zasadnicza Węgier...*, s. 47.

⁴⁴ *Magyarország Alaptörvénye...*; „Zobowiązujemy się do kultywowania i strzeżenia naszego dziedzictwa, naszego unikatowego języka, węgierskiej kultury, kultury i języka narodowości żyjących na terytorium Węgier – stworzonych przez człowieka oraz z zasobów naturalnych Kotliny Karpackiej”. *Ustawa Zasadnicza Węgier...*, s. 47.

⁴⁵ „[...] Węgry szanują różne tradycje religijne kraju, wolność i kulturę innych narodów i wierzą, że wolność jednostki można osiągnąć tylko we współpracy z innymi, każdy obywatel będący członkiem danej narodowości ma prawo do swobodnego wyrażania i zachowania swojej tożsamości, mniejszości stanowią część węgierskiej wspólnoty politycznej oraz państwa, różnorodność kulturowa i językowa nie jest źródłem podziałów, ale bogactwa, wartości kulturowe narodowości tworzą integralną część węgierskiego dziedzictwa kulturowego, specjalne prawa indywidualne i zbiorowe mniejszości należą do podstawowych wolności [...]” (tłum. – A.K.). 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól...

⁴⁶ 7 lipca 1993 roku Zgromadzenie Narodowe – wówczas – Republiki Węgierskiej przyjęło Ustawę nr LXXVII o prawach mniejszości narodowych i etnicznych.

ustawa o mniejszościach, podpisane liczne umowy międzynarodowe czy porozumienia bilateralne⁴⁷ dotyczące praw grup narodowościowych sprawiły, iż państwo węgierskie stworzyło modelowy wręcz system wsparcia mniejszości narodowych i etnicznych. Dzięki temu Chorwaci mieszkający w tym kraju zyskali możliwość pełnego niemal uczestnictwa w życiu publicznym oraz – chociaż częściowego – (samo)stanowienia o sobie.

Głównym wyzwaniem stojącym przed chorwacką mniejszością narodową na Węgrzech jest zachowanie języka ojczystego, tożsamości oraz świadomości narodowej. W procesie tym niezwykle istotną rolę odgrywają organizacje i instytucje mniejszościowe, których zadaniem jest krzewienie szeroko rozumianej chorwackiej tradycji historyczno-kulturowej. Jedną z najważniejszych funkcji pełni Savez Hrvata u Mađarskoj (SHM; Magyarországi Horvátok Szövetsége; Związek Chorwatów na Węgrzech), założony w 1990 roku; obecnie posiada sześć filii regionalnych, koncentruje się zaś przede wszystkim na działalności kulturowej. Na początku w gestii związku leżały także kwestie związane między innymi z reprezentacją interesów politycznych zbiorowości, lecz te zostały przejęte przez osobną jednostkę samorządową, którą jest Hrvatska državna samouprava (HDS; Országos Horvát Önkormányzat; Chorwacki Samorząd Krajowy). Stanowi ona najważniejszy ogólnokrajowy organ polityczno-administracyjny mniejszości, podlegają jej natomiast mniejszościowe samorządy lokalne i terytorialne⁴⁸. Zgodnie z przepisami prawa,

Głównym celem [...] utworzenia samorządów mniejszości jest zapewnienie mniejszościom autonomii kulturalnej, stanowiącej podstawę do realizacji bardziej szczegółowych praw mniejszości. [...] Ponadto samorządy mniejszości mają wpływ na decyzje samorządów lokalnych w kwestiach związanych z problemami mniejszości, takich jak lokalna oświata i media, pielęgnowanie tradycji i kultury oraz używanie języka mniejszości. [...] Podobne kompetencje, tylko na szczeblu ogólnokrajowym, mają krajowe samorządy mniejszości [...]. [...] opiniują projekty aktów prawnych i monitorują pracę urzędników administracji państwowej w kwestiach dotyczących reprezentowanych przezeń mniejszości oraz uczestniczą w kontroli merytorycznej oświaty mniejszościowej wszystkich szczebli⁴⁹.

⁴⁷ Do najważniejszych dokumentów podpisanych pomiędzy Węgrami i Chorwacją należy zawarte w Osijeku 5 kwietnia 1995 roku porozumienie: *Sporazum između Republike Hrvatske i Republike Mađarske o zaštiti mađarske manjine u republici Hrvatskoj i hrvatske manjine u Republici Mađarskoj*.

⁴⁸ Por. *Hrvatska manjina u Republici Mađarskoj* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.mvep.hr/hr/hmiu/hmiu/madarska/> (dostęp: 15.01.2015).

⁴⁹ J. RYZNER: *Polityka Republiki Węgierskiej wobec...*, s. 85. Zob. także: *The national and ethnic minorities in Hungary*. Fact Sheets on Hungary. Ministry of Foreign Affairs.

Członkowie samorządu krajowego wybierani są przez elektorów mniejszości, zaś samorządy lokalne powoływane są w drodze wyborów bezpośrednich. Pierwsze wybory odbyły się w 1994 i 1995 roku (wybory uzupełniające), w wyniku czego powstało 75 samorządów mniejszości chorwackiej. Niezwykle ciekawy jest jednak fakt, że chorwaccy kandydaci zdobyli w tych wyborach ponad 130 tysięcy głosów! Po wyborach w 2006 roku chorwackich jednostek lokalnych było 115, natomiast po kolejnych, przeprowadzonych w 2010 roku, już 127. Na terenie samorządów lokalnych i terytorialnych ustawowo zagwarantowano mniejszości prawo do posługiwania się językiem chorwackim, co za tym idzie (najczęściej) wprowadzono, między innymi na budynkach administracji oraz użyteczności publicznej, dwujęzyczne napisy oraz tablice. Samorządy mniejszościowe finansowane są zarówno z budżetu węgierskich władz centralnych, jak i lokalnych, proporcjonalnie do wielkości danej grupy narodowościowej oraz w drodze konkursów⁵⁰ – w 2009 roku chorwacka mniejszość otrzymała wsparcie w wysokości 190 tysięcy forintów, zaś w 2015 roku dotacja dla wszystkich 13 mniejszości została zwiększona o około 2 miliardy forintów. Otrzymywane środki finansowe przeznaczone są między innymi na funkcjonowanie jednej z najważniejszych organizacji (non-profit) chorwackiej mniejszości na Węgrzech – Croatica. Założona została ona wspólnie przez Związek Chorwatów na Węgrzech oraz Chorwacki Samorząd Krajowy i od początku swego istnienia, czyli od 1999 roku, zorientowana jest na działalność kulturalną, informacyjną i wydawniczą – dzięki temu Chorwaci jako pierwsza mniejszość narodowa na Węgrzech posiadali własne wydawnictwo. Pozwoliło im to na drukowanie podręczników przeznaczonych dla wspólnot mniejszościowych (początkowo tylko chorwackiej, później także innych, w tym na przykład niemieckiej czy słowackiej), tekstów literackich tworzonych przez chorwackich pisarzy na Węgrzech, monografii, tomów pokonferencyjnych, a także ulotek czy zaproszeń na uroczystości organizowane przez wspólnotę. Co więcej, Croatica zajmuje się również publikowaniem niezwykle ważnego dla chorwackiej mniejszości czasopisma – jedyne go tygodnika – „Hrvatski glasnik”⁵¹. Ponadto z inicjatywy SHM i HDS od

Budapest [on-line]. 2000, no. 3. Dostępne w Internecie: <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/9F2D180E-538E-4363-AA5E-3D103B522E3B/0/etniang.pdf> (dostęp: 15.01.2015), s. 3–4.

⁵⁰ Por. N. TELLER: *Local Self-government and Ethnic Minorities in Hungary* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.fes.hr/E-books/pdf/National%20Minorities%20in%20SE%20Europe/07.pdf> (dostęp: 15.01.2015).

⁵¹ Por. „Croatica” *izdavačka kuća Hrvata u Mađarskoj*. W: *Tjedan hrvatskih manjina: 10. tjedan hrvatskih manjina, Zagreb 20. do 25. rujna 2004*. Zagreb, Hrvatska matica iseljenika, 2004, s. 13.

2000 roku obchodzony jest corocznie Dzień Chorwata na Węgrzech (Dan Hrvata u Mađarskoj); powstało także radio internetowe – Radio Croatica. Dostępność do mediów (w tym ogólnokrajowych) gwarantuje mniejszościom także ustawa, co za tym idzie, istnieją chorwackie redakcje Węgierskiego Radia (Magyar Rádió) oraz Węgierskiej Telewizji (Magyar Televízió), mające swą siedzibę w Peczu. W mieście tym znajdują się również tak znaczące dla chorwackiej mniejszości instytucje, jak: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj (Instytut Naukowy Chorwatów na Węgrzech), Hrvatski klub *August Šenoa* (Klub Chorwacki *August Šenoa*) czy Hrvatsko kazalište (Teatr Chorwacki), który *notabene* stanowi swoisty fenomen, jest bowiem jedynym profesjonalnym teatrem chorwackim działającym poza granicami kraju. Wspomnieć trzeba także o licznych chorwackich towarzystwach, stowarzyszeniach, zespołach czy placówkach oświatowych – obecnie działają na Węgrzech między innymi trzy przedszkola, trzy szkoły podstawowe, cztery dwujęzyczne szkoły podstawowe, dwa gimnazja oraz około czterdziestu szkół, w których język chorwacki jest jednym z nauczanych przedmiotów. Na poziomie uniwersyteckim chorwacki język i literatura wykładane są na uczelniach w Budapeszcie, Peczu i Szombathely⁵².

Biorąc pod uwagę fakt wielowiekowej egzystencji Chorwatów (uznanych z czasem za mniejszość narodową) na terytorium Węgier, podkreślić należy, iż stali się oni immanentną częścią krajobrazu społeczno-politycznego tego kraju. Obecność chorwackiej kultury, tradycji czy języka w przestrzeni węgierskiej dostrzegalna jest co prawda jaskrawiej niemal wyłącznie na terenach zamieszkałych przez tę grupę narodowościową, niemniej jednak ma ona niebagatelne znaczenie dla samych jej członków. Pamięć historyczna, poczucie tożsamości i przynależności narodowej/regionalnej oraz język ojczysty mimo iż z jednej strony stanowią dla wspólnoty wartość głównie symboliczną, z drugiej strony decydują o jej wyjątkowości. Nasilające się tendencje uniwersalistyczne, integracyjne, a także asymilacyjne znacznie utrudniają utrzymanie odrębności determinującej przecież istnienie mniejszości, komplikując jedynie dodatkowo i tak już jej problematyczne położenie. Zdaniem

⁵² Zob. także: *Hrvatska manjina u Republici Mađarskoj...*; *Hrvatska manjina u Mađarskoj* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/hrvatska-manjina-u-republici-madarskoj/9> (dostęp: 15.01.2015); A. VIDA KOVIĆ: *Hrvatsko kazalište iz Pečuha*. W: *Tjedan hrvatskih manjina: 8. tjedan hrvatskih manjina*, Zagreb 23. do 29. rujna 2002. Zagreb, Hrvatska matica iseljenika, 2002, s. 9; M. KOHUTH: *Hrvatsko kulturno društvo Gradišće*. W: *Tjedan hrvatskih manjina...*, s. 17; E. FILAKOVIĆ: *Hrvatski pjevački zborovi iz Pečuha i okolice*. W: *Tjedan hrvatskih manjina...*, s. 17–18.

Małgorzaty Budyty-Budzyńskiej: „Mniejszość narodowa jest szczególnym przypadkiem mniejszości, jest bowiem mniejszością w podwójnym sensie: jako część narodu mieszkającego w innym państwie i jako część społeczeństwa, z którym zamieszkuje wspólne państwo”⁵³.

Bibliografia

2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139819.259653 (dostęp: 15.01.2015).
2011. évi népszámlálás. National data [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tables_regional_00 (dostęp: 15.01.2015).
2011. évi népszámlálás 9. Nemzetiségi adatok [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf (dostęp: 15.01.2015).
- BARIĆ E.: *Hrvatski književni jezik i govori Hrvata u Mađarskoj*. W: *Riječki filološki dani: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani, održanog u Rijeci od 1. do 3. prosinca 1994*. Red. I. LUKEŽIĆ. Rijeka, Filozofski fakultet, 1996, s. 247–250.
- BUDYTA-BUDZYŃSKA M.: *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*. Warszawa, PWN, 2010.
- „Croatica” izdavačka kuća Hrvata u Mađarskoj. W: *Tjedan hrvatskih manjina: 10. tjedan hrvatskih manjina, Zagreb 20. do 25. rujna 2004*. Zagreb, Hrvatska matica iseljenika, 2004, s. 13.
- Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. *Općenito* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/opcenito/44> (dostęp: 15.01.2015).
- FILAKOVIĆ E.: *Hrvatski pjevački zborovi iz Pečuha i okolice*. W: *Tjedan hrvatskih manjina: 8. tjedan hrvatskih manjina, Zagreb 23. do 29. rujna 2002*. Zagreb, Hrvatska matica iseljenika, 2002, s. 17–18.
- GRBIĆ J.: *Identitet, jezik i razvoj: istraživanje o povezanosti etniciteta i jezika na primjeru hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj*. Zagreb, Institut za etnologiju i folkloristiku, 1994.
- GRBIĆ J.: *Mnogostruki identitet: primjer Hrvata u Mađarskoj*. „Studia ethnologica Croatica” prosinac 1995, vol. 6, no. 1, s. 119–126.
- GRBIĆ JAKOPOVIĆ J.: *Hrvati u Mađarskoj. Pogled na međuetničku komunikaciju u svjetlu etnoloških i etnolongvističkih istraživanja*. W: *Croato-Hungarica: uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza (A horvát-magyar történelmi kapcsolatok 900 éve alkalmából)*. Red. M. JAUK-PINHAK, Cs.Gy. KISS, I. NYOMÁRKAY. Zagreb, Katedra za hungarologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Matica hrvatska, 2002, s. 195–206.
- HOLJEVAC V.: *Hrvati izvan domovine*. Zagreb, Matica hrvatska, 1968.
- Hrvati u Bosni i Hercegovini* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/hrvati-u-bosni-i-hercegovini/41> (dostęp: 15.01.2015).
- Hrvatska manjina u Mađarskoj* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/hrvatska-manjina-u-republici-madarskoj/9> (dostęp: 15.01.2015).

⁵³ M. BUDYTA-BUDZYŃSKA: *Socjologia narodu...*, s. 157.

- Hrvatska manjina u Republici Mađarskoj* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.mvep.hr/hr/hmiu/hmiu/madarska/> (dostęp: 15.01.2015).
- Hrvatski jezični portal* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://hjp.novi-liber.hr/> (dostęp: 15.01.2015).
- KOHUTH M.: *Hrvatsko kulturno društvo Gradišće*. W: *Tjedan hrvatskih manjina: 8. tjedan hrvatskih manjina, Zagreb 23. do 29. rujna 2002*. Zagreb, Hrvatska matica iseljenika, 2002, s. 17.
- KRISTOVIĆ I.: *Neslužbeni rezultati popisa: u BiH ima 553 tisuće Hrvata* [on-line]. 10.01.2014. Dostępne w Internecie: <http://www.vecernji.hr/hrvatska/neslužbeni-rezultati-popisa-u-bih-ima-553-tisuce-hrvata-914468> (dostęp: 15.01.2015).
- Magyarország Alaptörvénye* (2011. április 25.) [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968.248458 (dostęp: 15.01.2015).
- RYZNER J.: *Polityka Republiki Węgierskiej wobec mniejszości narodowych w świetle regulacji prawnych statusu mniejszości (1990–2001)*. „Zeszyty Naukowe” [Akademia Ekonomiczna w Krakowie] 2004, nr 655, s. 79–92.
- ŠOKČEVIĆ D.: *Kratka povijest Hrvata u Mađarskoj* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.croatia.hu/index.php?id=31&lang=1> (dostęp: 15.01.2015).
- Stanje hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka u inozemstvu* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/stanje-hrvatskih-iseljenika-i-njihovih-potomaka-u-inozemstvu/15> (dostęp: 15.01.2015).
- Stanje hrvatskih manjina u inozemstvu* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/hr/hmiu/stanje-hrvatskih-manjina-u-inozemstvu/2> (dostęp: 15.01.2015).
- Strategija o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/pdf/hmiu1487756920.pdf> (dostęp: 15.01.2015).
- TELLER N.: *Local Self-government and Ethnic Minorities in Hungary* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.fes.hr/E-books/pdf/National%20Minorities%20in%20SE%20Europe/07.pdf> (dostęp: 15.01.2015).
- The national and ethnic minorities in Hungary*. Fact Sheets on Hungary. Ministry of Foreign Affairs. Budapest [on-line]. 2000, no. 3. Dostępne w Internecie: <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/9F2D180E-538E-4363-AA5E-3D103B522E3B/0/etnia.ng.pdf> (dostęp: 15.01.2015).
- Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst)* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html (dostęp: 15.01.2015).
- Ustawa Zasadnicza Węgier. Magyarország Alaptörvénye*. Tłum. J. SNOPEK. Warszawa, Wydawnictwo Sejmowe, 2012.
- VIDAKOVIĆ A.: *Hrvatsko kazalište iz Pečuha*. W: *Tjedan hrvatskih manjina: 8. tjedan hrvatskih manjina, Zagreb 23. do 29. rujna 2002*. Zagreb, Hrvatska matica iseljenika, 2002, s. 9.
- VIDMAROVIĆ Đ.: *Prošlost i sadašnjost Hrvata u Mađarskoj*. W: IDEM: *Teme o Hrvatima u Mađarskoj: studije, članci, prikazi, osvrti, pisma*. Split, Naklada Bošković, 2008, s. 278–316.
- Zakon o odnosima Republike Hrvatske s Hrvatima izvan Republike Hrvatske* [on-line]. [s.a.]. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatiizvanrh.hr/pdf/hmiu583361670.pdf> (dostęp: 15.01.2015).

Antonina Kurtok

**The Croatian minority in Hungary –
in pursuit of a definition of minority affiliation****Summary**

The article is an attempt to determine the status of the Croatian minority which inhabits Hungary and the extent of its connection with its homeland. The current situation of the minority was analyzed by taking into account the legal-political situation which influences the welfare-social conditions and the range of cultural activities. Text refers to the most important legal documents sanctioning the position of national minorities in Hungary. It also presents a legal-institutional system established by the Republic of Croatia, introduced in order to protect national minorities, and to support and strengthen cooperation with them. In addition, the most important issues associated with the community which functions outside of Croatian borders were indicated.

Keywords: national minority, Croatian minorities, the Croatian minority in Hungary, the protection of Croatian minority